

PETER DINUŠ

Buržoázny antikomunizmus ako „vyrovnávanie sa s minulosťou“ v slovenskom politickom diskurze¹

The change of the regime in Czechoslovakia late in 1989 aroused a wave of evaluations and interpretations not only of the past events and processes, but also of the very nature of Czechoslovak Socialist. The value criterion his judge become the political aspects of freedom, democracy and the rule of law which found reflection in the legislation. Diction the Act 125/1996 coll. on immorality and illegality of the communist system reflects the world of Slovak right anticommunism: the former regime was illegal, amoral and reprehensible. In the next stage of alignment with the past, the values of criterion became increasingly ideological aspects. The period rule of the Communist Party of Czechoslovakia is interpreted as the “totality”. The basis of ideological perception of the communist government has become the theory of totalitarianism. The “era of non-freedom” is existence of communism and nazism.

Key words: past; regime; Czechoslovakia; anticommunism; theory of totalitarianism

Téma vyrovnávania sa s minulosťou sa od reštaurácie kapitalistického režimu roku 1989 opakovane pertraktuje v buržoáznych médiách a politických kruhoch i v širšej odbornej verejnosti.² V súčasnosti je záležitosťou, ktorá ovplyvňuje politické rozhodovanie a verejnú mienku. Minulosťou, s ktorou sa máme vyrovať, je povojnové obdobie slovenských, resp. československých dejín, v ktorom získali politickú dominanciu komunisti, vládnucci v rokoch 1948 až 1989. O vyrovnávaní s „komunistickou“ minulosťou sa hovorí a píše ako o politickej, právnej a morálnej nevyhnutnosti pre utváranie demokratickej spoločnosti. Filozofia vyrovnávania sa s „komunizmom“ má evokovať povojnové odsúdenie fašizmu a denacifikáciu. Názory na túto otázku sa až na výnimky prezentujú v pomerne úzkom priestore antikomunizmu, vymedzujúcom tézu o zločinnosti minulého systému, o rovnocennosti nacizmu a „komunizmu“.³ Jeho „úspešne“ dosiahnutým cieľom je vymedzenie obdobia našej povojnovej existencie, obdobia socializmu ako „doby neslobody“, odsúdenie tejto dejinnej etapy ako nelegitímnej, poukázanie

¹ Vypracované v rámci projektu VEGA MŠ SR – SAV *Politická história a politici – vyrovnávanie sa s minulosťou*, č. 2/0014/12.

² Buržoázia je vládnuccou triedou kapitalistickej spoločnosti; na základe vlastníctva najdôležitejších výrobných prostriedkov vykorisťuje námezdnú pracovnú silu, privlastňuje si nadhodnotu vytváranú námezdnou prácou formou kapitalistického zisku, úroku alebo renty. V závislých a koloniálnych krajinách vzniká kompradorská buržoázia a národná buržoázia.

³ Príspevok sa venuje otázke hodnotenia obdobia rokov 1948 až 1989, vojnové obdobie klérofašistického režimu, ako aj obdobie rokov 1945 až 1948 nie je predmetom tohto článku.

na jej „nezákonnosť“, „protiprávnosť“ a „amorálnosť“. Tak sa z nej máme poučiť, aby sa nič podobné v budúcnosti neopakovalo, aby sa rovnaké alebo „komunistickému“ spoločensko-politickému systému identické zriadenie nedostalo u nás k moci. Vyrovnanie s „komunistickou“ minulosťou tak získalo charakter negácie.

Zmena režimu v Československu koncom roka 1989 vyvolala vlnu hodnotení nielen minulých udalostí a procesov, ale i samotnej povahy československého socializmu. Táto reflexia prebiehala vo viacerých rovinách. Prvú, bezprostrednú, predstavovali nositelia politických zmien, to znamená disidenti a reformní komunisti, vylúčení po roku 1968 z Komunistickej strany Československa (KSČ), ku ktorým sa pridala časť komunistov z vládnych nomenklatúrnych funkcií. Ich nedeklarovaný cieľ – zmeniť doterajší spoločenský systém – obsahoval zásadné hodnotenie vyše štyridsaťročnej revolučnej robotníckej vlády komunistov: požiadavka zrušiť vedúcu úlohu KSČ mala poukazovať na stranícku diktatúru komunistov, požiadavka slobodných volieb na neexistenciu politickej plurality, požiadavka právneho štátu na absenciu politicky nezávislého právneho prostredia, požiadavka slobody na obmedzovanie práv občana. Hodnotovým kritériom posudzovania prednovembrového socializmu teda neboli sociálno-ekonomické práva, ale politické hľadiská slobody, demokracie a právneho štátu. Svoj bezprostredný odraz našli v legislatíve. Zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (č. 480/1991 Zb.) prijatý dňa 13. novembra 1991 (tzv. Hubáľkov zákon), označil existenciu prednovembrového socializmu za „*dobu neslobody*“. V § 1 zákona sa konštatuje, že „*v rokoch 1948 až 1989 komunistický režim porušoval ľudské práva i svoje vlastné zákony*“. Tento prvý antikomunistický zákon, ktorý nadobudol účinnosť dňom vyhlásenia, z pozície svojich ústavných funkcií podpísal disident Václav Havel (v tom čase prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky), reformný komunista Alexander Dubček (v tom čase predseda československého Federálneho zhromaždenia) a nomenklatúrny komunista Marián Čalfa (v tom čase predseda československej vlády). Následkom tohto odsúdenia sa prihlásenie ku komunistickej strane a marxizmu, k princípom a hodnotám zdôrazňovaných prednovembrovým socializmom začalo považovať za prinajmenšom nemiestne, neslušné, až nemravné, či priamo za porušovanie a ohrozovanie princípov novovydobytej slobody a demokracie. Smerodajným sa stalo negatívne hodnotenie obdobia rokov 1948 až 1989. „*Dejiny presvedčivo ukazujú,*“ uvádza sa v stanovisku Konfederácie politických väzňov Slovenska, „*čo komunizmus svetu v skutočnosti dal – desiatky miliónov mučených a zavraždených, živoriace ekonomiky, zničené životné prostredie, zničenie národnej kultúry a úplný úpadok morálnych hodnôt. Odhalenie a odsúdenie týchto katastrof je nevyhnutné. Obete komunistických režimov si zasluhujú, aby bolo ich utrpenie verejne uznané. Ak sa s minulosťou v súčasnosti nevyrovnáme, zaručene to ovplyvní našu budúcnosť.*“⁴ Francúzsky historik Francois Furet v úvode svojej eseje *Minulosť jednej ilúzie* píše v tejto súvislosti o národoch akoby posadnutých popieraním režimu, v ktorom žili, napriek tomu, že zdedili jeho zvyky a mravy (Furet, 2000: 7).

Skutočnosť, že bývalí nomenklatúrni komunisti sa stali súčasťou ponovembrovej moci a prenikli takmer do všetkých politických strán, spôsobila kurióznu situáciu: tí istí včera reprezentovali „nedemokratický“, dnes „demokratický“ režim, tí istí včera zamedzovali slobode a ľudským právam, dnes ich garantujú a rozvíjajú. Tým sa prirodzene vynorila otázka, kto potom predstavoval minulé „zlo“, kto je zaň zodpovedný, pred kým sa nový režim musí chrániť, aby nedošlo k zvratu alebo recidívam „komunistických praktík“. Nová koalícia disidentov, reformných a no-

⁴ *Naše svedectvo*, 2006/1, str. 5.

menklatúrnych komunistov na túto otázku odpovedala jednoznačne: vinníkom je bývalá Štátna bezpečnosť a bývalý aparát komunistickej strany. Tento záver dostal podobu zákona. Prejavil sa v dvoch úspešných legislatívnych iniciatívach. Prvú predstavujú lustrácie, druhú sprístupnenie agentúrnych materiálov bývalej Štátnej bezpečnosti.

Už v októbri 1991 bol prijatý tzv. lustračný zákon (č. 451/1991 Zb.), ktorý definoval predpoklady na výkon významnejších verejných funkcií tak, aby nemohlo vo väčšej miere dôjsť k prenikaniu bývalých pracovníkov a tajných spolupracovníkov Štátnej bezpečnosti, vyšších straníckych funkcionárov a ďalších osôb do štátnych a iných verejnoprávných inštitúcií nového režimu. K prijatiu zákona o sprístupnení zväzkov bývalej Štátnej bezpečnosti došlo až po rozpade spoločného československého štátu (v Českej republike roku 1996, na Slovensku v roku 2002).

Vznikom samostatnej Slovenskej republiky (1993) a postupujúcou profiláciou jeho politickej scény došlo k pomalej diferenciacii názorov a hodnotení prednovembrového socializmu. Predstavitelia politických strán, ktoré reprezentovali záujmy národnej buržoázie⁵ (vládne zoskupenie Hnutia za demokratické Slovensko, Slovenskej národnej strany a Združenia robotníkov Slovenska), začali ignorovať lustračný zákon, ktorý prestal byť uplatňovaný a v roku 1996 stratil účinnosť.⁶ Poukazovali predovšetkým na potrebu pragmatickejšieho vnímania otázky pôsobenia bývalých pracovníkov tajnej služby v bezpečnostných orgánoch nového štátu, na ich odbornosť a profesionalitu; mimo toho tu pôsobil vplyv bývalých straníckych funkcionárov s politickými ambíciami dostať sa do štátnych funkcií. Pre podobné postoje boli tieto strany kritizované z radov opozičných strán kompradorskej buržoázie⁷ (Demokratická strana, Demokratická únia, Kresťansko-demokratické hnutie). Od roku 1993 požadovali zákonné kodifikovanie otázky vyrovnania sa s minulosťou, a to v takej podobe, k akej došlo v Českej republike, teda k predĺženiu platnosti lustračného zákona, k prijatiu zákona o sprístupnení zväzkov bývalej Štátnej bezpečnosti a zákona o protiprávnosti prednovembrového socializmu. V marci 1996 predložili poslanci slovenského parlamentu Ivan Šimko, Ladislav Pittner a Ján Langoš návrh zákona o sprístupnení zväzkov bývalej Štátnej bezpečnosti. O návrhu na vydanie zákona sa hlasovalo až vo februári budúceho roka, návrh však nebol schválený. V roku 1996 bol však podľa českého vzoru prijatý zákon o „nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému“ (č. 125/1996 Z. z.). Dikcia tohto deklaratívneho zákona odráža svet slovenského buržoázneho antikomunizmu: minulé spoločensko-politické zriadenie bolo protiprávne, amorálne a odsúdeniahodné! V porovnaní s českou predlohou, ktorá ho definuje tiež ako „zločinné“, však vyznieva miernejšie.⁸

⁵ Národná buržoázia je spoločenskou triedou v krajinách hospodársky menej vyvinutých, ktorá má záujem na samostatnom politickom a ekonomickom vývoji svojej krajiny. Politické upevňovanie svojich pozícií uskutočňuje pod heslami nacionalizmu, obrany suverenity, národnej kultúry, svojbytnosti.

⁶ Keď v parlamentných voľbách v júni 1992 zvíťazilo Hnutie za demokratické Slovensko, prestali štátne orgány a organizácie v Slovenskej republike pri menovaní do funkcií vyžadovať predloženie dokladu podľa lustračného zákona. Po vyhlásení Slovenskej republiky 1. januára 1993 vznikli pre overovanie predpokladov na výkon niektorých funkcií v štátnych orgánoch a organizáciách konkrétnych osôb aj objektívne komplikácie. Vydávaním osvedčení bolo poverené federálne Ministerstvo vnútra ČSFR, ktoré zaniklo spolu s federálnym štátom. Vecným problémom sa stalo rozdelenie archívov bývalej ŠtB medzi ministerstvá vnútra Slovenskej republiky a Českej republiky a právnym problémom poverenie Ministerstva vnútra SR vykonávaním tejto činnosti.

⁷ Kompradorská buržoázia predstavuje skupinu domácej buržoázie, ktorá je svojimi záujmami spätá so zahraničným kapitálom. Podporuje jeho vplyv a expanziu v domácej krajine.

⁸ Vyhýba sa predovšetkým hodnoteniam Komunistickej strany Československa ako zločineckej organizácie. Konštatuje len, že Komunistická strana Československa a Komunistická strana Slovenska boli organizáciami, ktoré nezabránili svojím členom páchať zločiny.

V parlamentných voľbách, ktoré sa konali v dňoch 25. – 26. septembra 1998, boli strany zastupujúce národnú buržoáziu porazené. Vládu vytvorilo zoskupenie, v ktorom mali väčšinu strany presadzujúce záujmy zahraničného kapitálu. Jednou z priorít sa stala agenda vyrovnávania sa s „komunistickou“ minulosťou.⁹ Obsahovala aktualizáciu lustrácií v podobe povinnej lustrácie pracovníkov tajných služieb Slovenskej republiky, sprístupnenie agentúrnych materiálov bývalej Štátnej bezpečnosti a dôslednejšie odsúdenie prednovembrového socializmu.

Cieľom zákona o podmienke spoľahlivosti pre prácu v tajných službách a o doplnení niektorých zákonov (2002) bolo rozšíriť podmienky na vznik služobného pomeru príslušníkov tajných služieb (Slovenskej informačnej služby a vojenského spravodajstva). Podmienku spoľahlivosti by v zmysle zákona nespĺňala osoba, ktorá pred 15. februárom 1990 (deň zrušenia komunistickej Štátnej bezpečnosti) bola v služobnom alebo pracovnom pomere v zákonom vymenovaných zložkách komunistických bezpečnostných orgánov. Schválený zákon však vetoval vtedajší slovenský prezident Rudolf Schuster, a tak najvýznamnejším úspechom vlády kompradorov bolo schválenie návrhu zákona o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu z rokov 1939 – 1989, o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (č. 553/2002 Z. z.). Tento zákon o „pamäti národa“ ľudovo povedané zabil dve muchy jednou ranou: sprístupnil materiály bývalej Štátnej bezpečnosti a opakovane odsúdil vládu komunistickej strany, tentoraz tak, že ju postavil na roveň nacizmu („dobu neslobody“ vytvára nacizmus a komunizmus). S cieľom naplnenia dikcie zákona, „úplného a nestranného“ hodnotenia „doby neslobody“, teda nacizmu a „komunizmu“, bol založený Ústav pamäti národa (ÚPN).

V tejto etape vyrovnávania sa s minulosťou sa hodnotovým kritériom posudzovania prednovembrového socializmu stále viac stávali ideologické hľadiská. Z ideologického hodnotenia minulého zriadenia sa v priebehu rokov stala dogma, o ktorej sa nemá pochybovať, ktorá si činí nárok na absolútnu pravdu, na jedine správny a pravdivý výklad, ktorého spochybňovanie alebo popieranie je vnímané ako podozrivá, ak nie priamo nebezpečná úchylka. Obdobie vlády Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska je interpretované ako „totalita“. Toto označenie, ktoré má vyjadrovať nedemokratickú, resp. protidemokratickú podstatu prednovembrového socializmu, sa prostredníctvom buržoázných politických strán a im blízkych médií dostalo do všeobecného povedomia slovenských občanov. V tejto interpretácii nezostalo mnoho priestoru na diferencovaný pohľad na minulosť, na „komunizmus“ ako na vývojový jav, ktorý menil svoju podobu v čase a priestore, jav, ktorý sa rozpadal na rad skupenstiev, smerov a prúdov. (Reiman, 2000: 12). Naopak, táto interpretácia zásadným spôsobom prispela k vytvoreniu bipolárneho, čierno-bieleho videnia, predstavujúceho zlo (prednovembrový socializmus) a dobro (súčasný režim), totalitu a demokraciu. Tento stav výstižne reflektoval bývalý predseda Strany demokratickej ľavice Peter Weiss. Podľa neho odmietnutie „komunistických režimov“ v politických prevratoch na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia prinieslo nový ideologický schematizmus a zjednodušené opisovanie reality v kategóriách „ríše dobra“ a „ríše zla“: vyrovn-

⁹ Povoľbná zmena sa prejavila vo viacerých zákonodarných iniciatívach, ktoré sa skončili bezúspešne. Cieľom navrhovaného zákona o zriadení Strediska pre dokumentáciu zločinov komunizmu, ktorý v auguste 1999 vypracovalo Ministerstvo spravodlivosti SR vedené predsedom klerikálneho Kresťansko-demokratického hnutia Jánom Čarnogurským, bolo napríklad zriadiť stredisko, ktorého poslaním by bolo zhromažďovanie, analyzovanie a vyhodnocovanie dokumentov, zhromažďovanie a poskytovanie informácií, vzdelávanie a ďalšie bádateľské spracovávanie materiálov o komunistickej minulosti a súvisiacom období. Návrh zákona nebol zaradený do programu schôdze Národnej rady SR.

nanie sa s minulosťou, ku ktorej patrili aj skúsenosti s rôznymi druhmi represíí a obmedzovania osobnej slobody, a prekonávanie starorežimových politických praktík iba zdanlivo paradoxne prinieslo aj recidívy robenia politiky „na obraze nepriateľa“, ktorá bola jednou z hlavných črt neostalinizmu (Weiss 2005, s. 69). Tieto recidívy politických techník z bývalého systému, ktoré mali slúžiť na vyrovnanie sa s minulosťou a na vytvorenie garancií, že socializmus sa nemôže reštaurovať, pomenoval bývalý minister zahraničných vecí ČSFR Jiří Dienstbier „pravícovým bolševizmom“ (Tamže: 69).¹⁰

Buržoázny antikomunizmus spravidla vymedzuje dva základné prístupy k minulému systému: svoj, teda ten, ktorý je vo svojej podstate správny a dobrý, a ten, ktorý sa k nemu odmieta pridať, teda prístup, ktorý je zlý, a preto ho treba kritizovať a odmietať. Hlásatelia týchto názorov sami seba označujú za tých, ktorí napomáhajú slobode a demokracii, pretože presadzujú tzv. dekomunizáciu spoločnosti, pričom tých druhých hanlivo označujú za tzv. staré štruktúry, zakuklených komunistov a socialistov, ktorí otvorene alebo skryto hatia proces slobody a demokracie, pretože predstavujú pre nový režim nebezpečné „posttotalitné rezíduum“.

„Staré“ štruktúry sú obviňované z obrany prednovembrového socializmu svojím presvedčením, že to bol režimom ako každý iný, ktorý mal svoje chyby a nedostatky, presvedčením, že štrukturálne násilie je inherentnou súčasťou každého hierarchického systému, že jeho podoby sa líšia iba odlišným kontextom a spôsobmi legitimizácie, presvedčením, že neexistuje režim, v ktorom je vylúčené a prakticky neprítomné násilie, v ktorom sa (hoci v menšine prípadov) nevyškytne porušovanie ľudských a občianskych práv. Vždy ide len o mocenské zápasy, v ktorých víťazia silnejší a bezohľadnejší na úkor realizácie racionálneho projektu prebudovania spoločnosti. Súčasťou prístupu tzv. starých štruktúr má byť chápanie socialistického ideového nazerania, resp. marxizmu ako bytostne domáceho, patriaceho do slovenskej národnej tradície. Nešlo teda o importovaný výtvar, ale jav či hnutie, ktoré organicky vyrástli v slovenskom prostredí ako súčasť domácej kultúrno-spoločenskej tradície. Takémuto chápaniu vychádza v ústrety výklad slovenských dejín, ktorý v nich nachádza súvislý, kontinuálny zápas za sociálne a národné oslobodenie, interpretácia, ktorá je postavená na emancipačnom základe. Staré štruktúry sú teda neschopné vyrovnat' sa s minulosťou, pretože sa nedokázali postaviť zoči-voči jej reálnemu obrazu, keď táto „realita“ bola prítomnosťou, iné preto, že to vôbec nechcú, ďalšie preto, lebo ho ani vtedy neodsudzovali a neodsudzujú. Niektorí tak nemali robiť ani v päťdesiatych rokoch, iní sa s ním mali stotožniť s opätovným nadšením v rokoch šesťdesiatych, iní zase súhlasili za normalizácie, ďalší po problematickej tranzícii deväťdesiatych rokov (Bakoš, 2005: 381 – 382). Pre staré štruktúry má byť charakteristickým postojom presvedčenie, že je predčasné, resp. nie je potrebné zaoberať sa bezprostrednou minulosťou, pretože pravdy sa aj tak nedopátrame, len ublížime mnohým ľuďom.

Buržoázny antikomunizmus sa z dôvodu analýzy možných presahov, resp. pozostatkov z „totalitného režimu“ do ponovembrovej „demokracie“ pýta: kto si u nás stavia ako problém skúmanie možných presahov, resp. kontinuálnych prvkov v spoločenskom živote z komunistického obdobia do rokov deväťdesiatych či až do súčasnosti? A s akým ohlasom by sa takýto krok asi stretol? Neprevláda preventívne kladenie si klapiiek na oči? Alebo je to obozretnosť odborníkov poučených minulosťou? Fakt členstva v komunistickej strane alebo príslušnosť k organizáciám štátnej moci totiž vykladá ako nepochybný generátor zlých, škodlivých, pre nový systém moci

¹⁰ K problematike pozri: MARUŠIAK, J.: Konzervatívni komunisti, modernistickí konzervatívci. Konzervatívny diskurz na Slovensku v prvej polovici 90. rokov 20. storočia. In: MARUŠIAK, J. a kol.: *Za zrkadlom politiky*. VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 2010, s. 160 – 201.

nebezpečných osobnostných vlastností, politických zámerov a správania sa. Preto vyhlasuje, že treba sa otvorene, kriticky vyrovnávať s „komunistickou“ minulosťou, otvoriť archívy, sprístupniť maximum dokumentov, pretože spoločnosť môže napredovať iba prostredníctvom poznania a kritického prehodnotenia minulosti, jej nemilosrdnej kritickej revízií. Voľne pripomína známy výrok Georga Santayana, že tí, ktorí zabúdajú na vlastnú minulosť, sú odsúdení znova ju prežiť. Rezultátom uplatnenia takéhoto prístupu je kategorické odsúdenie „komunizmu“ ako od základu scestného spoločenského modelu, utopického, nikam nevedúceho sociálno-politického experimentu, ktorého výsledkom bol teror, násilie a všadeprítomný strach, „fenomény“, ktoré zasahovali celú spoločnosť, všetky spoločenské vrstvy a skupiny. Socializmus, komunizmus a marxizmus je chápaný ako jav bytostne cudzí tradičnému slovenskému prostrediu, ako to, čo mu bolo neorganicky vnútené zvonka. Jeho chápanie minulosti chce byť historicky založené prevažne na klerikálnej interpretácii slovenských dejín, ktorá zdôrazňuje náboženské hodnoty a tradície, resp. v modernom období nekomunistické, prípadne antikomunistické etapy týchto dejín ako autentické slovenskému prostrediu (Tamže, s. 379).

Práve náboženstvo, predovšetkým rímskokatolícke, sa na Slovensku stalo základným ideovým zdrojom buržoázneho antikomunizmu. Z kruhov klerikálnej buržoázie vychádzajú iniciatívy odsudzujúce „komunistický“ režim alebo tu nachádzajú pochopenie a podporu. Nie je to náhoda, keď uvážime, že na jednej strane socialistické a komunistické hnutie zaujímalo k náboženstvu negatívny postoj, na strane druhej katolícka cirkev, ktorá mala na Slovensku do roku 1944 privilegované postavenie (a znovu ho získala po roku 1989), voči nemu stála v otvorenej či skrytej opozícii.

Reprezentatívnou ukážkou nábožensky motivovaného antikomunizmu je zborník *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989* (editori František Mikloško, Peter a Gabriela Smolíkovci). Chápanie a hodnotenie obdobia slovenských, resp. česko-slovenských dejín do roku 1989 je prezentované predovšetkým v troch úvodných statiach zborníka. Ich autormi sú jezuitský kardinál Ján Ch. Korec, Štefan Paulíny (bývalý predseda Konfederácie politických väzňov Slovenska) a Anton Neuwirth (bývalý čestný predseda klerikálneho Kresťansko-demokratického hnutia). Paulínyho i Neuwirthov úvod rozsahom prevyšuje text J. Ch. Korca *Neľudský ateistický systém života*, ktorý je zaradený ako prvý. Všimnime si ho preto bližšie.

Príčinou politicky motivovanej represie komunistických vlád je podľa J. Ch. Korca ateizmus: „*Chýbalo im však svedomie a ateizmus z nich urobil ľudí, ktorí neuznávali nijakú zodpovednosť pred Bohom. Pred ľuďmi sa zas ozbrojili mocou, ktorou sa opíjali do nemoty. Stali sa z nich neľudia*“ (Korec, 2001: 10). Zlo podľa Korca spôsobuje odvrát od Boha, nemôžeme poprieť metafyziku, nemôžeme poprieť tajomstvo, nemôžeme poprieť Boha, „*lebo potom už nezostane nič, vôbec nič*“ (Tamže: 14). Experimenty bez Boha majú za sebou nechávať milióny mŕtvov. „*Človek zostáva človekom a dôstojnou bytosťou len v spojení s Bohom. Toto spojenie možno poprieť len za cenu znivočenia človeka, znivočenia života i sveta*“ (Tamže: 15).

Korec na inom mieste uvádza, že protivník komunistov sa „*stával nepriateľom, nepriateľ sa stával kriminálnikom, vylúčeným, eliminovaným objektom a napokon odpadom, ktorého sa treba zbaviť*“ (Tamže: 11). Takáto charakteristika vzťahu človek – moc sa prirodzene vzťahuje na politické zriadenie, ktoré v boji so svojimi skutočnými i domnelými protivníkmi využíva represiu. Korec sa však úzkostlivo vyhýba konštatovaniu, že rovnaká charakteristika vzťahu človek – moc sa vzťahovala i na samotnú rímskokatolícku cirkev, osobitne v dobách, v ktorých mala absolútnu moc inkvizícia. „*Komunistický teror sa často prirovnáva k teroru, ktorý rozpútala katolícka Svätá inkvizícia roku 1199,*“ tvrdí v *Čiernej knihe komunizmu* jej hlavný autor Stephan

Courtois (Courtois, 1999: 656 – 657). Korec zrejme nie náhodou nepoužil ako argument na podporu svojej tézy o neľudskosti ateistického systému života Courtoisom citované vyjadrenie v doslove tohto almanachu buržoázneho antikomunizmu. Týka sa ateizmu a zločinu: „*Ernest Renan mal nepochybne správnu víziu, keď vo svojich Filozofických dialógoch napísal, že na to, aby si niekto zabezpečil absolútnu moc v ateistickej spoločnosti, už nestačí, aby sa vzdorujúcim vyhrážal plameňmi mytologického pekla...*“ (Tamže: 657). Na súvislosť medzi zločinmi páchaných cirkvou a zločinmi 20. storočia prichádzali autori, ktorí si kládli otázku, odkiaľ čerpala „totalitná imaginácia“ svoj symbolizmus a prítlačivosť. Hans Maier zdôraznil, že politické udalosti, procesy, čistky a genocídy spojené s pôsobením totalitných režimov prebúdzajú „*spomienky na temné kapitoly cirkevných dejín, na inkvizíciu a procesy s kacírmi, na náboženský útlak a vojny*“ (Maier, 1999: 11). Fašizmus, nacizmus a „komunizmus“ mali niektorým súčasníkom pripadať ako formy novej náboženskej viery, ktorá požaduje „celého človeka“. Totalitarizmus tak mal poskytnúť dôkaz o neodstraniteľnosti náboženského a teologického záujmu, ktorý prenikol cez sekularizovanú tvár novoveku.

Korec k takýmto záverom, prirodzene, nedospieva. Namiesto toho obširne opisuje úlohu katolíckych mučeníkov a tzv. fatimského zjavenia, v ktorom bola „*predpovedaná nekonečná krížová cesta, ktorú mali viesť pápeži 20. storočia*“ (Korec, 2001: 8). Zaujímavou skutočnosťou zostáva, že autor nevníma 20. storočie len ako dobu surovosti a zločinu, ale tiež ako dobu mučeníkov a „božích víťazstiev“. Jeho poslanstvo je teda zřejmé: 20. storočie, ktoré v mene vedy a blahobytu zavrholo náboženstvo, skrachovalo, preto sa musíme vrátiť do „lona svätej katolíckej cirkvi“, pretože ona je dejinami osvedčenou pravdou.

Nielen Korcov, ale i Neuwirthov a Paulínyho úvod má silné náboženské pozadie. V komunizme vidia stelesnenie zla, v náboženstve dobra. Ich chápanie dejín je vymedzené ako zápas medzi „diablom“ a „anjelom“. Okrem Paulínyho je to predovšetkým Neuwirth, ktorého text pôsobí ako kázeň a modlitba zároveň. Korec a Neuwirth pritom neodsudzujú len komunizmus, ale i súčasný liberalizmus.

Východiskom ideologického chápania vlády komunistickej strany sa stal koncept totalitarizmu, pôvodne vypracovaný jednak Hannah Arendtovou, ako aj Carlom J. Friedrichom v Spojených štátoch amerických v 50. rokoch 20. storočia. Od polovice 60. rokov ho v západnej Európe považovali za zastaraný, za ideologickú zbraň studenej vojny. V zmenenej medzinárodno-politickej situácii po roku 1989 však nabral nový dych, aby začal naplňovať svoj politický účel: definovať a klasifikovať „totalitu“ zaniknutých spoločensko-politických systémov socialistickej východnej Európy. Základná logika tohto konceptu nevyhnutne viedla k prehlbovaniu negatívneho hodnotenia a vnímania minulého spoločensko-politického zriadenia. Okrem slov „nemorálny“, „protiprávny“ a „zavrhnutiahodný“, pribudlo k slovu „totalitný“ označenie „zločinný“. Na historické obdobie rokov 1948 – 1989 sa máme pozeráť ako na éru, v ktorej boli páchané politické zločiny, v ktorej dochádzalo k permanentnej, pre „režim“ zákonitej represii, ktorej genéza a podoba je dokumentovaná metódami historiografie. Toto nazeranie má svoj pôvod v tzv. historicko-genetickej verzii konceptu totalitarizmu, autorom ktorej je kontroverzný nemecký historik Ernst Nolte.¹¹ Na jej základe sa v kruhoch slovenských buržoáznych antikomunistov v priebehu druhej polovice 90. rokov 20. storočia presadila idea významovej blízkosti nacistic-

¹¹ Nolteho teóriu s určitými výhradami prijal aj francúzsky historik Francois Furet, známy svojou prácou *Minulosť jednej ilúzie. Esej o ideji komunizmu v 20. storočí* (Paríž 1995).

kého a „komunistického“ režimu. Zatiaľ čo v politologickej rovine sa fašizmus a komunizmus chápe ako režim, v ktorom vykonáva totalitnú moc nad spoločnosťou jedna strana, v ktorom neexistuje politická ani názorová pluralita, kde nie je zaručená sloboda jednotlivca, v historio-grafickej rovine sú obidva režimy vnímané ako represívne, zločin je ich najvlastnejším znakom. V jednom i druhom prípade skúmanie „komunizmu“ nemožno odtrhnúť od jeho alter ega (druhé ja) – fašizmu a predovšetkým od jeho najhoršej podoby, ktorú získal v nemeckom nacizme.

Podľa známeho slovenského buržoázneho politika Jána Langoša medzi nacistickým a „komunistickým“ režimom v dôsledkoch voči bezbranným civilným ľuďom neboli žiadne rozdiely. Ideológie síce považoval za rôzne, avšak jedna aj druhá mala opovrhovať ľuďmi, bola vražedná, rozdeľovala spoločnosť na kasty, vytvárala si nepriateľa. To znamená, že tak ako ideológia nacionálneho socializmu nacistickej Tretej ríše si vytvorila svojho nepriateľa, vytvorila si ho medzi vlastným obyvateľstvom aj komunistická ideológia Sovietskeho zväzu. Tým, že „komunistický“ režim trval dlhšie, mal napáchať viac „zla“ na živote a duši národných spoločenciev” (Langoš, 2004: 51). Špeciálne v našich podmienkach takéto vulgárne stotožňovanie sleduje predovšetkým politický cieľ zdiskreditovať prednovembrový socializmus „palicou“ nacizmu. Zastávame názor, že v zákone o pamäti národa zahrnuté obdobie rokov 1939 – 1945 Langoš vnímal účelovo len ako prostriedok na zásadnejšie, dôraznejšie a principiálnejšie odsudzovanie povojnového vývoja, ktoré preňho bolo rozhodujúce. Nie je predsa každá analógia s nacizmom a priori diskreditačná? Obdobie slovenského klérofašizmu je pritom zľahčované a ospravedľňované spochybňovaním jeho formy vlády, ktorá mala predstavovať skôr len akúsi obmedzenú alebo vojnovú demokraciu než fašizmus (Kmeť, 2013: 430 – 431).

Z idey významovej blízkosti, presnejšie totožnosti obidvoch režimov, nacistického a „komunistického“, vychádzal i návrh zákona, ktorý v roku 2002 v slovenskom parlamente predložili poslanci Demokratickej strany Peter Osuský, Peter Tatár a František Šebej. Ich návrh mal meniť a dopĺňať trestný zákon (zákon č. 140/1961 Zb.) tak, aby verejné prejavovanie sympatií k fašizmu a komunizmu, verejné popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie alebo ospravedľňovanie fašistických a komunistických zločinov bolo rovnako trestné. Výsledkom tejto iniciatívy je § 422d trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.), podľa ktorého je trestným činom verejné popieranie, spochybňovanie, schvaľovanie alebo snaženie sa ospravedlniť zločiny režimu založeného na fašistickej ideológii a zločiny režimu založeného na komunistickej ideológii.

K legislatívnym iniciatívam, ktoré boli ovplyvnené ideologickými závermi konceptu totalitarizmu, patrí predovšetkým spomínaný zákon o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (č. 553/2002 Z. z.), skrátene zákon o pamäti národa, a zákon č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji. Zákon o „pamäti národa“ bol výsledkom osobnej iniciatívy bývalého federálneho ministra vnútra Jána Langoša, známeho svojím radikálno-antikomunistickým vystupovaním. Tento politik s technickým vzdelaním bol dlhší čas predsedom Demokratickej strany (DS), ktorá predstavovala akýsi elitný klub osobností liberálno-konzervatívnej buržoázie. Absencia ich popularity v kruhoch širšej verejnosti bola do značnej miery kompenzovaná mediálnou prezentáciou. Antikomunisticky zameraný Langoš už v roku 1993 založil občiansku nadáciu Centrum dokumentácie zločinov komunizmu. Faktickú činnosť však nikdy nezačala. Pred nastúpením vlády kompradorskej buržoázie na jeseň 1998 tak na Slovensku neexistovala žiadna inštitúcia na vedenie antikomunistickej propagandy, inštitúcia, ktorá by sa oficiálnym jazykom zaoberala dokumentovaním „zločinného komunizmu“ a zverejňovaním materiálov jeho bezpečnostných, predovšetkým rozviednych a kontrarozviednych orgánov. Prelom mal zname-

nať až Ústav pamäti národa, verejnoprávna inštitúcia založená na základe citovaného zákona v Bratislave roku 2002. Podľa patetických slov Jána Langoša, je ÚPN „*pripravený plniť nové a ťažké úlohy pre obnovenie spoločenskej pamäti o dobe neslobody v našich národných dejinách a pre rozširovanie a ochranu slobody v našej krajine*“.¹² Pritom sústavne poukazoval na nedostatkové finančné a personálne zabezpečenie plnenia tejto „významnej verejnoprospešnej činnosti“. Verejná činnosť ÚPN, ktorá mala významnou mierou podporovať prechod štátu a spoločnosti od autoritatívneho, totalitného štátu k slobodnej spoločnosti a k demokratickému právnemu štátu, bola podľa Langoša dôvodom na maximálnu politickú, finančnú a materiálnu podporu ústavu zo strany vlády. Vedenie ÚPN tak politicky stotožnilo svoju činnosť so zápasom za slobodu a demokraciu. Vypovedá o tom i skutočnosť, že ÚPN vo vlastnej réžii nakrútil filmový dokument o zriadení a práci ústavu s názvom *Cesta k demokracii*.

Zákon o protikomunistickom odboji vyhlásil obeť politických procesov, represívnych zášahov a čistiek, tých, ktorí proti komunistickej vláde vystupovali kriticky alebo opozične, za protikomunistický odboj. História protikomunistického odboja, sa v zmysle tohto zákona mala začať hneď po vstupe Červenej armády na územie dnešného Slovenska v októbri 1944, teda v čase protifašistického Slovenského národného povstania, v ktorom proti nemeckému a domácejmu fašizmu popri iných bojovali komunisti. Zo zákona potom nepriamo vyplýva, že nositeľom protikomunistického odboja bol domáci, s nacistickým Nemeckom kolaborujúci Tisov klérofašistický režim(!). Na túto skutočnosť reagovali stanoviská riaditeľa múzea SNP S. Mičeva a riaditeľa Vojenského historického ústavu J. Bystrického z júla 2007, ktoré boli ako príloha k listu riaditeľa Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied M. Pekníka (č. 220/2007 zo 14. augusta 2007) zaslané prezidentovi SR. K žiadnej náprave však nedošlo.

Autor schváleného návrhu zákona, vtedy podpredseda vládnej Slovenskej demokratickej a kresťanskej únie a minister Dzurindovej vlády Ivan Šimko pri predkladaní návrhu zákona v Národnej rade Slovenskej republiky dňa 31. januára 2006 hovoril v mene slobody ako „veľkého božieho daru“. Činy protikomunistických aktivistov pozná z vlastného života. Charakterizoval ich slovami: „*Organizovali kresťanské krúžky, spievali v spevokoloch v kostoloch, vykonávali svoje kňazské povolanie napriek zákazu zo strany štátu, stretávali sa s disidentmi z iných krajín sovietskeho impéria, organizovali vysielanie slobodného rozhlasu v auguste 1968, podpísali Chartu '77 alebo aspoň odmietli podpísať Antichartu. Odmietli ísť manifestovať na prvého mája či voliť kandidátov Národného frontu, zastali sa tých, čo boli prenasledovaní alebo dokonca im poskytovali pomoc, organizovali petície za náboženské práva, odľuku cirkvi od štátu, organizovali či sa zúčastnili pokojného modlitebného zhromaždenia na Hviezdoslavovom námestí, ktoré sa však už neskončilo pokojne...*” (Šimko 2006: 4). Podľa neho títo ľudia „...*bojovali proti zlu. Bol to skutočný odboj*” (Tamže: 4). V Šimkovom ponímaní je zákon o protikomunistickom odboji zákonom o „*statočnosti mužov a žien, ktorí s nasadením vlastných životov, osobnej slobody a pripravení k najvyšším obeťam bojovali za vlasť, bránili hodnoty slobody a demokracie*” (Tamže: 5).

Náboženské pozadie s kategoriálnym rozlíšením dobra a zla, anjela a diabla, mal nakoniec aj emotívny antikomunizmus Jána Langoša. Zreteľne o tom vypovedá jeho príhovor na pôde Senátu Parlamentu Českej republiky, prednesený v novembri 2004 v rámci konferencii *Idey, na ktorých stojí Česká republika*. Uviedol: „*A ja, mladý katolík, som parafrázoval túto otázku a po-*

¹² Výročná správa o činnosti Ústavu pamäti národa. Bratislava máj 2004, s. 5.

ložil som si otázku začiatkom 70. rokov. Čo chcel všemohúci (Boh – pozn. autora) povedať nám kresťanom, keď dopustil také hrôzy, počas ktorých i tí najlepší z nás, biskupi a kňazi, začali verejne podporovať zločinecký, ateistický a materialistický režim, ktorý znamenal smrť a neslobodu miliónov ľudí... Keď po 15 rokoch od pádu komunistického režimu stojíme pred skutočnosťou, že tí najlepší z nás, ktorí sa postavili zlu, sú pomenovaní obeťami komunizmu a sú odškodňovaní hanebnými sumami, a toto je hlavná verejná téma nášho vzťahu k tým najlepším, k tým hrdinom, potom verní tým ideám, ktoré sme kedysi opustili, musíme verejne deklarovať, a musí to urobiť štát, že mnohí z nás sa postavili proti zlu aj napriek tomu, že ich to stálo život, slobodu, že prišli o deti, že režim zmaril talenty ich detí, že režim vyhnal státisíce ľudí zo svojich domovov, že ich zbavil majetku a bránil ľuďom vo vykonávaní náboženského a verejného života.¹³

Napriek legislatívnemu odsúdeniu prednovembrového socializmu, zriadeniu Ústavu pamäti národa a dominujúcej antikomunistickej propagande sa v buržoáznych politických, právnych a intelektuálnych kruhoch stretávame s názorom o vcelku „miernom“ vyrovnaní sa s „totalitnou“ minulosťou, o nedostatočnom prekonávaní „totalitnej“ éry a jej následkov. Vysvetlenia sa hľadajú v poňatí tzv. nežnej revolúcie, ktoré malo vnieť vyššiu mieru tolerancie voči stúpencom „totalitného“ režimu a väčší priestor na prehodnocovanie ich postojov. Niektorí toto vysvetlenie nachádzajú v skutočnosti, že k rozpadu politických režimov väčšiny bývalých socialistických štátov došlo pokojnou cestou „rozkladom zvnútra“, čím mala byť posilnená tendencia k akejsi zhovievavej lojálnosti voči minulosti. Odpoveď na otázku, prečo nedošlo k zásadným politicko-právnym konsekvenciám voči reprezentantom komunistickej vlády, vzťahujú jednak na prípad bývalého Československa a bývalej Nemeckej demokratickej republiky, kde sa „komunistický režim“ mal rozpadnúť naraz, i na „evolučný“ prechod od „totalitného“ zriadenia k systému „demokratického právneho štátu“ v Poľsku a Maďarsku. Signifikantným je v tejto súvislosti verejná diskreditácia zväčša len spolupracovníkov, nie priamo pracovníkov Štátnej bezpečnosti i prax trestného stíhania a odsúdenia osôb za „zločiny komunizmu“. Zatiaľ čo antikomunistickí aktivisti spolu s organizáciami bývalých politických väzňov volajú po medzinárodnom vyšetrovaní týchto zločinov a postavení ich pôvodcov pred medzinárodným súd na spôsob Norimbergu, osoby, ktoré majú byť zodpovedné za „zločiny komunizmu“, nie sú na Slovensku (na rozdiel od Českej republiky) odsudzované.

Okrem otázky, prečo nedošlo k relevantným konsekvenciám voči predstaviteľom komunistickej vlády, sa v oblasti právneho vyrovnávania s minulosťou objavil ešte jeden s tým súvisiaci rozpor. Týmto rozporom je zachovanie právnej kontinuity medzi „totalitným“ a „zločinným“ režimom (teda prednovembrovým socializmom) a „demokratickým“ a „slobodným“ režimom (teda ponovembrovou triednou diktatúrou súkromných vlastníkov kapitálu). Vzniká otázka: Ako môže „demokratický právny štát“ zachovávať právnu kontinuitu s „totalitným a zločinným komunistickým režimom“? Zákon č. 480/1991 Zb. o dobe neslobody v § 2 dôrazne konštatuje: „Právne akty prijaté v dobe uvedenej v § 1 (v rokoch 1948 – 1989 – pozn. autora) sa zrušujú len vtedy, ak tak ustanovujú osobitné zákony.“ V snahe nájsť teoretické východisko z tohto protirečenia sa presadila téza o hodnotovej diskontinuite súčasného režimu s „komunizmom“ a jeho právnym poriadkom. Táto téza hovorí, že kontinuitu so starým právom nemožno rozširovať i na kontinuitu hodnotového systému. Výklad právnych noriem musí brať ohľad na dnes platné hodnoty a princípy demokratického právneho štátu. Výklad a použitie právnych noriem musí

¹³ Príhovor Jána Langoša na pôde Senátu Parlamentu Českej republiky. *Pamäť národa* 2/2006, str. 5.

byť podriadené ich obsahovo-hodnotovému zmyslu, teda právo musí byť podmienené rešpektovaním základných hodnôt demokratickej spoločnosti. To znamená protiklad medzi kontinuitou so starým právom a hodnotovou diskontinuitou so starým režimom. Rozpor medzi právnou kontinuitou (označovanou ako právna istota) a hodnotovou diskontinuitou (označovanou ako materiálna spravodlivosť) však nemôže byť riešený inak ako v prospech právnej kontinuity, teda princípu právnej istoty. Tento princíp, ktorý je konkretizovaný v zákaze retroaktívneho pôsobenia (spätnej účinnosti) právnych predpisov, zostáva obecným a základným princípom. Prijímanie a aplikáciu retroaktívnych princípov nakoniec zakazuje i rezolúcia Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1096 o „opatreniach na odstránenie dedičstva bývalých komunistických totalitných systémov“. Treba pripomenúť, že žiadny zo súčasných východoeurópskych režimov (platí to i pre Nemeckú spolkovú republiku) nespochybňuje tzv. komunistické právo ako také, i keď jeho aplikáciu hodnotí ako bezprávie.

Indoktrinácia slovenského obyvateľstva buržoázny antikomunizmom nie je jednoznačná ani presvedčivá. Poukazujú na to predovšetkým výskumy verejnej mienky o prednovembrovom období, aké v roku 2003 a 2005 v spolupráci s Odborom mediálneho výskumu Slovenského rozhlasu zorganizoval Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied. Výsledky výskumu ukázali, že slovenskí občania hodnotia svoje vlastné postavenie a život ako najlepší pred rokom 1989, rovnako hodnotia aj sociálnu situáciu väčšiny obyvateľstva, národné hospodárstvo, vzdelanosť, školstvo a kultúru. Obdobie po roku 1989 v ich očiach predstavuje v tomto smere nielen úpadok, ale najhorší stav vôbec (Pekník, 2006: 42 – 46).

Jedným z hlavných cieľov uvedeného výskumu bolo zistiť, z akých hodnotových zdrojov vychádzajú pri reflexii prelomových udalostí moderného vývoja slovenskej spoločnosti obyvatelia Slovenska. Napriek antikomunistickej mediálnej kampani prieskum ukázal, že v hodnotení februárových udalostí 1948 ako pozitívneho medzníka v dejinách slovenského národa boli kladné a záporné odpovede takmer vyvážené. S pozitívnym tvrdením plne súhlasilo 16,3 % a čiastočne súhlasilo 27,8 % respondentov, vôbec s ním nesúhlasilo 17,9 % a len čiastočne nesúhlasilo 24,8 % občanov (Tamže: 36). Na porovnanie môžeme uviesť výsledok reprezentatívneho výskumu Občianska spoločnosť 1992, uskutočneného pracovníkmi Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied, v ktorom respondenti v čase výskumu (máj 1992) vnímali rok 1948 ako zvrät v prospech väčšiny – percento zlepšenia v pomere k zhoršeniam situácie respondentovej rodiny bolo 34,7 : 19,8 (Roško, 1995: 39).

Ideológovia buržoázneho antikomunizmu majú tendenciu nachádzať vysvetlenie pozitívneho hodnotenia konkrétnych aspektov života minulej spoločnosti radovými slovenskými občanmi v „sabotovaní“ procesu vyrovnávania sa s minulosťou tzv. starými štruktúrami. Charakteristická je reakcia Jána Langoša, zverejnená v denníku *Sme* 14. novembra 2005 v súvislosti s hodnotením výsledkov reprezentatívneho prieskumu verejnej mienky, ktorý pre uvedený denník realizovala agentúra MVK. Langoš vtedy tvrdil, že výsledky prieskumu, podľa ktorého len pätina obyvateľov Slovenska vyjadrila presvedčenie, že ich život sa od roku 1989 zmenil k lepšiemu (opak tvrdilo 42 % ľudí, 12 % sa nevedelo vyjadriť, 25,8 % sa nevyjadrilo jednoznačne), sú dôsledkom „hrubej čiary“ za bývalým režimom. Ponovembrová politika nemá pomenovávať „komunistický“ režim pravdivo, dokonca sa mu ani nevenuje.¹⁴ Langoš tak neignoroval len do-

¹⁴ Vyše 40 %: život po novembri sa zhoršil. *Sme*, 14. 11. 2005, č. 263, roč. 14, s. 1.

vtedajšiu antikomunistickú diskreditačnú kampaň na štátnej úrovni, ale predovšetkým životnú skúsenosť obyčajných ľudí, skutočnosť, že ich názory na život po roku 1989 sú ovplyvnené sociálno-ekonomickými faktormi.

V tejto súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť, že v reflexii, ktorá je spojená s ľavicovoorientovanými prúdmi, chcela značná časť obyvateľstva počas novembrových udalostí v roku 1989 nejakú formu socializmu („obrozený“ socializmus alebo „tretiu cestu“ medzi socializmom a kapitalizmom), čo má potvrdzovať, že ľudia naďalej nejakým spôsobom verili v idey socializmu (v sociálne spravodlivú a solidárnu spoločnosť, v právo na prácu, v základnú rovnosť medzi ľuďmi atď.). Dokonca aj čelný reprezentant českého antikomunizmu Pavel Žáček tvrdí, že v podstate všetci chceli novembrom 1989 len demontovať istú (normalizačnú) podobu socializmu, aká vznikla po invázii vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968, ale s cieľom vybudovať „lepšiu“ či „demokratickejšiu“ socializmus (Žáček, 2004: 121). Demonstrujúci slovenskí občania vtedy manifestovali heslá typu: „Chceme skutočný socializmus“ alebo „Bojujeme za lepší život pre všetkých“. Faktom však zostáva, že predstavitelia nového režimu po dlhé obdobie neprezentovali slovo „kapitalizmus“. Ich rétorika bola z obavy pred negatívnymi reakciami obyvateľstva založená na slovách sloboda a demokracia, slobodné voľby, právny štát.

V radikálne ľavicovoorientovaných skupinách (naľavo od strany SMER-sociálna demokracia) existujú tendencie označovať niektoré buržoázne politické strany presadzujúce politicko-ideologický antikomunizmus za extrémistické. Chcú tým vyjadriť presvedčenie, že antikomunizmus, v znamení ktorého dochádza k vyrovnávaniu sa s „komunistickou“ minulosťou nielen na Slovensku, ale i v ďalších postsocialistických štátoch, tu má blízko k fašizmu, ktorý svoju legitimitu budoval na radikálnom antikomunistickom postoji. Antikomunizmus u jeho súčasných zástancov môže nadobudnúť fašizujúce, až fašistické tendencie, môže viesť k sympatiám k fašistickému názoru na „komunizmus“, k forme jeho vlády, k cieľom a autoritatívnym metódam fašizmu. Ako konkrétny príklad takéhoto rizika môžno uviesť maďarskú krajne pravicovú stranu Jobbik, ktorá v roku 2007 založila Maďarskú gardu. Cieľom tejto fašizujúcej organizácie má byť podľa predstaviteľov uvedenej strany „dokončenie prechodu od komunizmu“.

Ponovembrová aktualizácia „komunistickej“ minulosti predstavuje podľa nás jav, ktorý nemá v našich dejinách obdobu. Buržoázne médiá, politici, publicisti sa ustavične vracajú ku „komunizmu“ s cieľom jeho diskreditácie a kriminalizácie, vracajú sa k témam a kauzám „totalitnej“ minulosti, ktoré sa tak stávajú súčasťou nášho každodenného života. Dominantným kritériom chápania a hodnotenia tejto minulosti sa stalo „zlo“ ako politická dogma, ktorá nepatrí do oblasti vedeckého ani kritického myslenia, „zlo“ privádzané takmer do nábožensko-metafyzickej podoby. Postoj odmietajúci minulú spoločnosť en bloc tak popiera hodnotovosť jednotlivých stránok jej života a neguje potrebu diferencovanej analýzy. Minulý spoločensko-politický systém, označovaný ako „komunistický“ režim či „komunizmus“, tak zostáva v slovenskom politickom diskurze vnímaný predovšetkým celostne, s minimálnym dôrazom na jeho funkčnú diferenciáciu. Ak uvážime, že takéto hodnotenie je triedne podmienené, musíme prísť k záveru, že je zákonité. Vládnuca trieda ponovembrovej spoločnosti – buržoázia, myšlienky ktorej sa po roku 1989 stali myšlienkami vládnucimi, týmto hodnotením nevyjadruje objektívnu pravdu o našich dejinách, ale svoje sociálno-ekonomické záujmy, ktorými je zachovanie svojho vlastníctva a moci. Ponovembrový buržoázny antikomunizmus tak zostáva falošným vedomím tejto vládnucej menšiny súkromných vlastníkov kapitálu. Na otázku, ktorú si kladú niektorí autori venujúci sa problematike „vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou“ (napr. N. Kmeť), či politickí predstavitelia ponovembrového režimu majú zasahovať do výkladu politickej histórie, preto odpovedáme, že je to prirodzené a zákonité.

Literatúra

- BAKOŠ, V. (2005): K problému vyrovnávania sa s (komunistickou) minulosťou. In: „*Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú...*“ (Bratislava : VEDA, vydavateľstva SAV).
- COURTOIS, S. (1999): *Čierna kniha komunizmu. Zločiny, teror, represálie* (Bratislava : Agora)
- DINUŠ, P. (2010): *Vyrovnávanie sa s minulosťou?* (Bratislava : VEDA, vydavateľstva SAV).
- KMEŤ, N. (2013): Zápas o minulosť, prítomnosť a budúcnosť. In: Kmeť, N. – Syrný, M. a kol.: *Odvaľujem balvan. Pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického* (Bratislava – Banská Bystrica).
- KMEŤ, N. (2011): Politici a politická história. In: *Historický časopis*, 4, s. 639 – 652.
- FURET, F. (2000): *Minulosť jednej ilúzie. Esej o ideji komunizmu v 20. storočí* (Bratislava : Agora).
- KOREC, J. Ch. (2001): Neľudský ateistický systém života. In: Mikloško, F. – Smolík, P. – Smolíková, G. (eds.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989* (Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška).
- LANGOŠ, J. (2004): 15 let poté: Komunisté na Slovensku v nové ofenzíve? In: Mrklas, L. (ed.): *15 let poté* (Praha : Nakladatelství Jalta)
- LANGOŠ, J. (2006): Príhovor Jána Langoša na pôde Senátu Parlamentu Českej republiky. In: *Pamäť národa*, 2, s. 4 – 6.
- MAIER, H. (1999): *Politická náboženství* (Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury).
- PEKNÍK, M. (ed.) (2006): *Verejná mienka a politika. Historické vedomie slovenskej spoločnosti* (Bratislava : VEDA, vydavateľstva SAV).
- PEKNÍK, M. (ed.) (2009): *Slovenské národné povstanie 1944. Súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny* (Bratislava : VEDA, vydavateľstva SAV).
- REIMAN, M. (2000): O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí (Praha : Karolinum).
- ROŠKO, R. (1995): *Smer moderné občianstvo* (Bratislava : Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied).
- ŠIMKO, I. (2006): Uvedenie návrhu zákona o protikomunistickom odboji v Národnej rade Slovenskej republiky 31. januára 2006. In: *Pamäť národa*, 1, s. 3 – 5.
- WEISS, P. (2005): K problematike postkomunistickej identity. In: Marušiak, J. – Ferencová, M. (eds.): *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie* (Bratislava : VEDA, vydavateľstva SAV).
- ŽÁČEK, P. (2004): Komunisté vs. agrári. In: Mrklas, L. (ed.): *15 let poté* (Praha : Nakladatelství Jalta)